УДК 159.9:351.74]:331.101.3
© Н. О. Юдіна, 2022
orcid.org/0000-0002-1545-8730
https://doi.org/10.33989/2226-4078.2022.2.265498

ЮДІНА Наталія Олександрівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

МОТИВАЦІЙНА ГОТОВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ КАРНОГО РОЗШУКУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлено результати теоретичного та експериментального дослідження психологічних особливостей мотиваційної готовності працівників карного розшуку до професійної діяльності. Дана проблема була актуалізована тим, що у нинішніх умовах у багатьох регіонах країни суттєво зросло навантаження на співробітників органів внутрішніх справ, зокрема, і працівників карного розшуку.

У результаті теоретичного аналізу було виявлено, що складність діяльності працівників карного розшуку диктує високі вимоги до професійної підготовленості кожного працівника. Слідча діяльність вимагає від співробітника органів внутрішніх справ відповідної професійної підготовки і чіткого усвідомлення головних цінностей професії. Мотивація професійної діяльності виступає тут важливою складовою частиною у становленні молодого фахівця. Формування мотиваційної готовності можливе за умови певної соціальної гарантії працівникові з боку системи органів внутрішніх справ та активізації процесу поєднання теорії і практики у період оволодіння професією.

Дані експериментального дослідження мотиваційної готовності працівників карного розшуку до професійної діяльності засвідчили перевагу екстремальних видів діяльності серед професійних схильностей. Саме до таких належать професії, пов'язані з охоронною і оперативно-розшуковою діяльністю, оскільки у діяльності працівників правоохоронних органів можливі різні ситуації службового характеру. Вагомими є і схильності до дослідницької діяльності. В ієрархії мотивів вибору професії оперативними співробітниками сектору карного розшуку МВС домінують ті мотиви, які є значущими для здійснення обраної професійної діяльності, а саме внутрішні індивідуально значущі мотиви та зовнішні позитивні мотиви. Це доводить, що правоохоронці

спрямовані на професію і прагнуть ефективно працювати над її опануванням і надалі, оскільки вважають обрану професію своїм покликанням і бажають творчо в ній розкритись та проявити себе.

Ставлення досліджуваних до трудової діяльності є загалом позитивним. Крім того, вдалося довести, що досліджувані з розвиненими внутрішніми індивідуально значущими мотивами вибору професії мають вищий рівень готовності до опанування професією слідчого.

Ключові слова: *мотивація, готовність до професійної діяльності, мотиваційна готовність, мотиви діяльності, професія слідчого, працівники карного розшуку.*

Постановка проблеми. Соціально-економічні та політичні перетворення, які відбуваються в Україні і супроводжуються демократизацією суспільних відносин та комерціалізацією діяльності численних організацій, в умовах послаблення державного контролю за багатьма процесами і явищами призвели до проявів соціальної нестабільності, поляризації та криміналізації суспільства. У зв'язку з цим у багатьох регіонах істотно зросло навантаження на співробітників органів внутрішніх справ.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку суспільства висуваються підвищені вимоги до рівня професійної підготовки, кваліфікації і компетентності співробітників органів внутрішніх справ. Йдеться передусім про підвищення їх професіоналізму, позитивного розвитку мотивації до служби. Специфіка роботи працівника органів внутрішніх справ полягає в тому, що тільки за умови постійного морального, інтелектуального та фізичного самовдосконалення можливо досягти високих показників ефективності професійної діяльності. Тому особливої актуальності на сьогодні набуває питання мотиваційної готовності до виконання професійної діяльності співробітників МВС України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На загальнотеоретичному рівні положення про вплив особливостей мотивації на продуктивність діяльності обґрунтовано в роботах Г. Костюка, О. Леонтьєва, С. Максименка, С. Рубінштейна. Серед досліджень проблеми управління й мотивації праці можна виділити роботи провідних зарубіжних науковців А. Маслоу, К. Альдерфера, Д. Адамса, Ф. Герцберга, Д. МакКлелланда та ін.

Проблема психічної регуляції професійного самовизначення та мотивації професійної діяльності поступово виділялась у розробках таких психологів, як О. Голомшток, Ф. Гоноболін, Є. Клімов, В. Моляко, В. Моргун, О. Мороз, Д. Ніколенко, Н. Побірченко, В. Синявський, В. Сластьонін, М. Смульсон, Б. Федоришин та інші.

Попри певну розробленість теоретичних питань мотивації професійної діяльності, кар'єрного зростання, а також наявність низки прикладних досліджень професіоналізму в системі МВС України (О. Бандурка, Б. Бовін, С. Бочарова, В. Васильєв, О. Майдиков, П. Макаренко, В. Медведєв, Г. Попова, В. Петров, С. Яковенко та інші), вивченню мотивації професійної діяльності співробітників органів внутрішніх справ приділяється менше уваги, ніж того потребують кадрово-управлінські завдання цієї системи. У зв'язку з цим значний науковий і практичний інтерес становить вивчення мотивації оперативних співробітників сектору карного розшуку МВС до професійної діяльності.

У зв'язку з цим можна сформулювати **мету статті,** яка полягає в дослідженні мотиваційної готовності працівників карного розшуку до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складність діяльності працівників карного розшуку диктує високі вимоги до професійної підготовленості кожного працівника. Діяльність впливає на співробітників як суб'єктів, розвиваючи їхні знання, навички, уміння й здібності, формуючи певні характерологічні якості.

Відокремлення службово-трудової діяльності як професії поміж інших видів суспільно-корисної діяльності дає змогу визначити наступні її характеристики (Бандурка, 1996):

– сферою цієї професійної діяльності виступають органи державної влади;

– цей рід занять має власну назву — державна служба;

– продуктами професійної діяльності є відповідні результати роботи та рішення, у тому числі і примусового характеру, та їхні наслідки;

– необхідним елементом службово-трудової діяльності є дотримання вимог присяги та службової дисципліни;

– підвищене морально-психологічне навантаження в процесі здійснення державними службовцями своїх посадових обов'язків у сфері правоохоронної діяльності;

– публічно-правовий характер відносин між працівниками органів внутрішніх справ та громадянами і організаціями, з якими вони вступають у взаємодію під час виконання правоохоронних функцій.

В. Андросюк, Л. Казміренко та В. Медведєв виокремлюють такі психологічні особливості професії слідчого: державний і політичний характер діяльності; її правова регламентація; протидія зацікавлених осіб; наявність владних повноважень; збереження службової таємниці; своєрідність психологічної атмосфери розслідування; творчий характер; специфічний зв'язок колегіального й індивідуального; дефіцит часу, особливі зовнішні умови та перевантаження в діяльності; виховний вплив; підвищена відповідальність за прийняті рішення, процесуальна самостійність (Андросюк, 1995).

Високий престиж відіграє значну роль як у виборі професії слідчого, так і у здійсненні ним професійної діяльності. На жаль, проблема суспільного престижу професії та її впливу на долі людей розроблена явно недостатньо. Але можна відзначити, що високий професійний престиж, з одного боку, може відігравати позитивну роль, стимулюючи людей обирати професії, яких потребує суспільство, а з іншого боку – негативну, якщо людина при своєму виборі керується лише міркуваннями престижу, не співвідносячи свої дані з вимогами, запропонованими обраним фахом. У професії слідчого чимало романтики, але часто йому доводиться виконувати й суто канцелярську роботу, яка забирає чимало часу. Незважаючи на високий престиж професії слідчого, останнім часом зацікавленість до цього різновиду діяльності знижується. Діяльність працівників залежить від мотивації праці, захопленості та схильності до слідчої роботи (Яворська, 2005).

Формування стійких позитивних мотивів діяльності слідчого органів внутрішніх справ можна окреслити чотирма напрямами (Андросюк, 1995):

1. Формування безпосередніх мотивів праці за допомогою розкриття цікавих і творчих сторін слідчої діяльності;

2. Розвиток почуття професійної гордості за власну належність до системи правоохоронних органів опосередковано впливає на формування романтичних мотивів;

3. Перспективи службового зростання, просування по службі та підвищення кваліфікації формують мотиви досягнення певного суспільного статусу;

4. Ефективна організація праці слідчих і створення у їх колективах сприятливого морально-психологічного клімату формує мотивацію належності до професійної групи.

Праця державних службовців органів внутрішніх справ повинна регулюватися нормами загального законодавства там і в тій мірі, де і наскільки конкретні правовідносини у сфері державної служби не визначені правилами спеціальної юриспруденції. Взаємодія державно-службових і трудових правовідносин в межах комплексної правової галузі службового права призводить до того, що класичний варіант трудових правовідносин, зазнаючи внутрішньогалузевого впливу державно-службових відносин і набуваючи ознак службового характеру, перероджується в службово-трудове правовідношення, суб'єктами яких виступають працівники органів внутрішніх справ (Музичук, 2002).

До кола критеріїв оцінки службово-трудових заслуг працівників органів внутрішніх справ слід відносити (Матюхіна, 2002):

1) ступінь успішності виконання завдань;

2) міру активності, ініціативності та напруженості інтелектуальних і вольових зусиль при їх виконанні;

3) рівень дисциплінованості;

4) особисті якості – освітній рівень, досвід, стаж роботи, моральну стійкість, чесність, роботу над підвищенням інтелектуального рівня та фізичного розвитку та службової кваліфікації працівника.

Отже, слідча діяльність вимагає від співробітника органів внутрішніх справ відповідної професійної підготовки і чіткого усвідомлення головних цінностей професії. Мотивація професійної діяльності виступає тут важливою складовою частиною у становленні молодого фахівця. Формування мотиваційної готовності можливе за умови певної соціальної гарантії працівникові з боку системи органів внутрішніх справ

та активізації процесу поєднання теорії і практики у період оволодіння професією.

Зазначене вище вимагає більш детальної практичної розробки проблеми. З метою вивчення мотиваційної готовності працівників карного розшуку до професійної діяльності нами було проведене емпіричне дослідження, у якому взяли участь 50 співробітників сектору карного розшуку МВС м. Полтави, вік досліджуваних – 21-35 років.

З метою аналізу особистісних схильностей досліджуваних до різних сфер професійної діяльності нами був використаний «Опитувальник професійних схильностей Л. О. Йовайші (у модифікації Г. В. Резапкіної)» (Професійне самовизначення, 2010). Отримані результати дозволяють говорити про наступний розподіл схильностей за сферами (рис. 1).

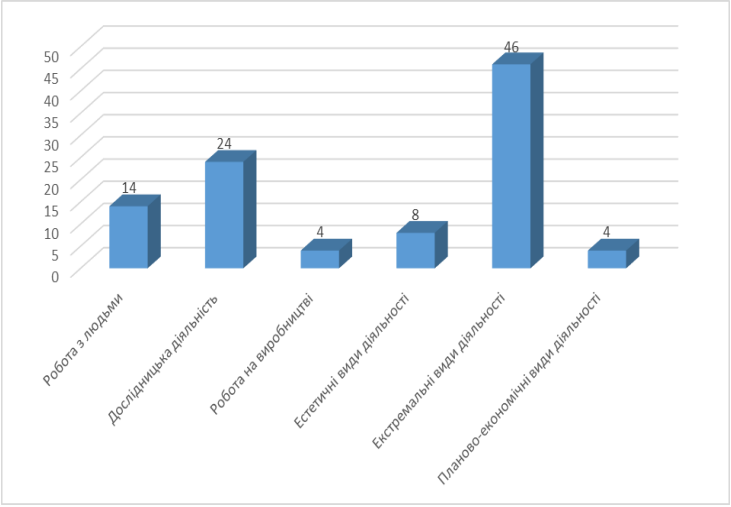

Рис. 1. Схильність до певного виду діяльності по загальній вибірці (у %)

Переважна більшість досліджуваних віддають перевагу екстремальним видам діяльності (46 %), які пред'являють особливі вимоги до фізичної підготовки, здоров'я і морально-вольових якостей. Також опитані проявляють схильність до дослідницької діяльності (24 %). Це свідчить про те, що досліджуваним, які займаються даною діяльністю, властиві такі

якості, як раціональність, незалежність і оригінальність думок, аналітичний склад розуму.

До роботи з людьми виявляють схильність 14 % досліджуваних працівників МВС. Тобто певна частина досліджуваних любить спілкуватися, вміє знаходити спільну мову зрізними людьми, розуміти їх настрій, наміри і особливості. До естетичних видів діяльності виявляють схильність лише 8 % досліджуваних. Цю категорію опитаних, крім наявності спеціальних здібностей, відрізняє оригінальність мислення і незалежність характеру, прагнення до досконалості.

Найменш вираженими є схильності досліджуваних до роботи на виробництві та планово-економічних видів діяльності (по 4 %). Професії, що належать до групи роботи на виробництві, пред'являють підвищені вимоги до здоров'я людини, координації рухів, уваги, а професії, що належать до планово-економічних видів діяльності, вимагають від людини зібраності і акуратності. Отже, досліджуваним не притаманні схильності до даних видів діяльності.

Із проведеного аналізу можемо зробити висновок, що досліджені нами працівники карного розшуку виявляють найбільші схильності до екстремальних видів діяльності. Саме до таких належать професії, пов'язані з охоронною і оперативно-розшуковою діяльністю, оскільки у діяльності працівників правоохоронних органів можливі різні ситуації службового характеру. Це може бути: процес безпосереднього попередження чи припинення правопорушень, втручання у вирішення сімейно-побутових та інших конфліктів між громадянами, психологічне протиборство при проведенні оперативно-розшукових і слідчих заходів, протиправне використання громадянами джерел підвищеної небезпеки, припинення групових порушень громадського порядку і масових заворушень, дії в умовах введення надзвичайного стану тощо.

Окрім того, екстремальність у роботі слідчого може виникати внаслідок інтенсивного та тривалого навантаження при повсякденному виконанні службових обов'язків та у ситуаціях, що потребують постійної готовності до дій — перебування в монотонних, мало змінюваних умовах в очікуванні екстремальних змін (чергування, перебування в

засідці та ін.). Тобто ми можемо констатувати прояв найбільшого інтересу досліджуваних саме до тієї сфери, до якої належить і їх власна професія.

За результатами дослідження мотивів вибору професії (методика А. А. Аркадьєва) (Методика, 2021). отримано наступні дані (рис. 2).

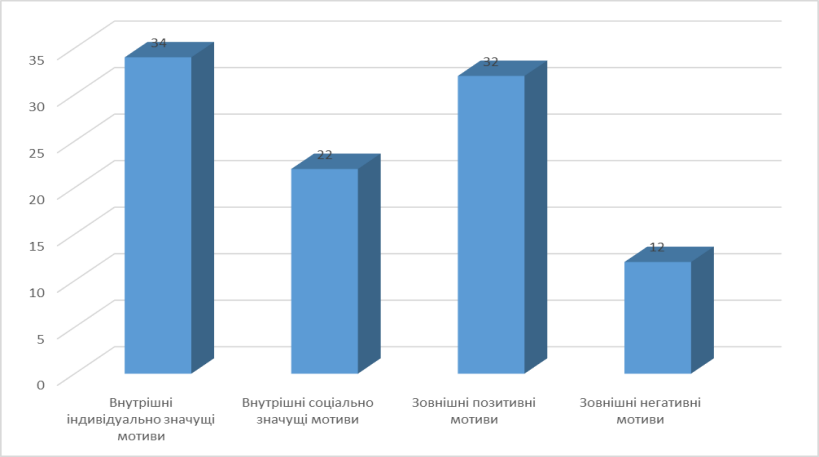

Рис. 2. Показники переважаючого виду мотивації досліджуваних (у %)

Можемо говорити про те, що під час вибору професії слідчого більшість досліджуваних керувалась внутрішніми індивідуально значущими мотивами (34 %), що мають найвищі показники в ієрархії мотивів. Це виявляється у прагненні оперативних співробітників стати висококваліфікованим спеціалістом для самовдосконалення та забезпечення матеріальних потреб. Даний факт свідчить про те, що правоохоронці спрямовані на професію і прагнуть ефективно працювати над її опануванням і надалі.

Не менш значущими і досить важливими у виборі професії співробітника карного розшуку виявились і зовнішні позитивні мотиви (32 %). Тобто більшість досліджуваних вважають обрану професію своїм покликанням і бажають творчо в ній розкритись та проявити себе.

Значно меншу роль у виборі наявної професії зіграли внутрішні соціально значущі мотиви (22 %), тобто вплив

соціального середовища, який формує внутрішні установки щодо вибору професії, мав лише незначний вплив. Приблизно таку ж роль зіграли і зовнішні негативні мотиви (12 %). Можемо зробити припущення, що вплив сучасної економічної ситуації на змогу обрати професію за власним покликанням та соціальним престижем на вибір професії досліджуваними працівниками карного розшуку практично не вплинув.

Побудувавши ієрархію мотивів вибору професії оперативними співробітниками сектору карного розшуку МВС, можемо констатувати перевагу саме тих мотивів, які є значущими для здійснення обраної професійної діяльності.

За результатами проведення дослідження мотиваційної готовності оперативних співробітників сектору карного розшуку МВС до професійної діяльності виникла необхідність провести вивчення характеру зв'язку між рівнем мотиваційної готовності до професійної діяльності та переважаючим мотивом діяльності опитаних. Нами висувалось припущення, що досліджуваним з високим рівнем готовності до здійснення професійної діяльності слідчого властиві внутрішні індивідуально-значущі мотиви вибору даної професії. Для встановлення характеру зв'язку між змінними був використаний r_s критерій Спірмена (Моргун, Тітов, 2009). Обчислення кореляційної залежності проводилося нами за допомогою пакету статистичних комп'ютерних програм IBM SPSS Statistics for Windows, Version 23.0.

За результатами проведених обчислень можемо констатувати наявність прямої статистично значущої кореляції (r_s = 0,840, $p \leq 0,01$) між рівнем мотиваційної готовності до професійної діяльності та переважаючим мотивом діяльності досліджуваних. Це свідчить про те, що досліджувані з розвиненими внутрішніми індивідуально значущими мотивами вибору професії мають вищий рівень готовності до опанування професії слідчого.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, здебільшого досліджувані віддають перевагу екстремальним видам діяльності, які висувають особливі вимоги до фізичної підготовки, здоров'я і морально-вольових якостей. Крім того, вони проявляють схильність до дослідницької діяльності, тобто працівникам МВС притаманні незалежність, раціональність,

оригінальність думок, а також аналітичний склад розуму. В ієрархії мотивів вибору професії оперативними співробітниками сектору карного розшуку МВС домінують ті мотиви, які є значущими для здійснення обраної професійної діяльності. Ставлення досліджуваних до трудової діяльності є загалом позитивним, а спонукальна сила мотиваційного комплексу є яскраво вираженою.

Вивчення зв'язку між рівнем мотиваційної готовності до професійної діяльності та переважаючим мотивом діяльності досліджуваних засвідчило, що досліджувані з розвиненими внутрішніми індивідуально значущими мотивами вибору професії мають вищий рівень готовності до опанування професією слідчого.

Оскільки в результаті дослідження було визначене коло співробітників органів карного розшуку МВС, які мають низьку готовність до здійснення професійної діяльності та яким властиві переважаючі зовнішні, зокрема, зовнішні негативні мотиви вибору професії, ми вважаємо за необхідне здійснення корекційних впливів, спрямованих на розвиток і підвищення рівня готовності до професійної діяльності цих досліджуваних. Це може стати предметом наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

Андросюк В. Г., Казміренко Л. І., Медведєв В. С. Професійна психологія в ОВС. Загальна частина : курс лекцій. Київ : УАВС, 1995. 111 с.

Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Харків : Основа, 1996. 398 с.

Матюхіна Н. П. Управління персоналом органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2002. 387 с.

Методика «Мотивы выбора профессии». URL: https://psylist.net/praktikum/00350.htm (дата звернення: 29.10.2021).

Моргун В. Ф., Тітов І. Г. Основи психологічної діагностики. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2009. 464 с.

Музичук О. М. Шляхи підвищення ефективності правоохоронної діяльності громадськості в Україні на сучасному етапі. *Право і Безпека*. 2002. № 4. С. 118–121.

Професійне самовизначення учня у контексті профільної та допрофільної освіти (для практичних психологів та соціальних педагогів загальноосвітніх навчальних закладів). Методичні рекомендації. Львів : Вид-во НМЦО, 2010. 204 с.

Яворська Г. Х. Соціально-професійна зрілість курсантів ВНЗ МВС України. Одеса : Пласке, 2005. 304 с.

References

Androsiuk, V. H., Kazmirenko, L. I., & Medvediev, V. S. (1995). *Profesiina psykholohiia v OVS. Zahalna chastyna: Kurs lektsii [Professional psychology at internal affairs bodies. General part: Course of lectures]*. Kyiv: UAVS [in Ukrainian].

Bandurka, O. M. (1996). *Osnovy upravlinnia v orhanakh vnutrishnikh sprav Ukrainy: teoriia, dosvid, shliakhy udoskonalennia [Basics of management in internal affairs bodies of Ukraine: theory, experience, ways of improvement]*. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].

Matiukhina, N. P. (2002). *Upravlinnia personalom orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy: orhanizatsiino-pravovi zasady [Personnel management of internal affairs bodies of Ukraine: organizational and legal principles]*. (Doct. diss.). Kharkiv [in Ukrainian].

Metodika "Motivyi vyibora professii" [Methodics "Motives for choosing a profession"]. Retrieved from https://psylist.net/praktikum/00350.htm [in Russian].

Morhun, V. F., & Titov, I. H. (2009). *Osnovy psykholohichnoi diahnostyky [Basics of psychological diagnostics]*. Kyiv: Vydavnychyi Dim "Slovo" [in Ukrainian].

Muzychuk, O. M. (2002). Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti pravookhoronnoi diialnosti hromadskosti v Ukraini na suchasnomu etapi [Ways to improve the effectiveness of law enforcement activities of the public in Ukraine at the current stage]. *Pravo i Bezpeka [Law and Security]*, 4, 118-121 [in Ukrainian].

Profesiine samovyznachennia uchnia u konteksti profilnoi ta doprofilnoi osvity (dlia praktychnykh psykholohiv ta sotsialnykh pedahohiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv). Metodychni rekomendatsii. [Professional self-determination of the pupil in the context of professional and pre-professional education (for practical psychologists and social pedagogues of general educational institutions). Guidelines]. (2010). Lviv: Vydavnytstvo NMTsO [in Ukrainian].

Yavorska, H. Kh. (2005). *Sotsialno-profesiina zrilist kursantiv VNZ MVS Ukrainy [Socio-professional maturity of cadets of the Higher*

Education Institution of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. Odesa: Plaske [in Ukrainian].

N. Yudina

MOTIVATIONAL READINESS OF CRIMINAL INVESTIGATION DEPARTMENT OFFICERS TO PROFESSIONAL ACTIVITY

The article presents the results of theoretical and experimental research of psychological peculiarities of the motivational readiness of criminal investigation department officers to professional activity. This problem was actualized by the fact that in the current conditions in many regions of the country the workload on the officers of the internal affairs bodies, in particular, the employees of the criminal investigation departments, has increased significantly.

As a result of the theoretical analysis, it was found that the complexity of the activity of criminal investigation department officers dictates the high requirements for the professional training of each officer. Investigative activity requires an officer of internal affairs bodies to have appropriate professional training and a clear understanding of the main values of the profession. The motivation of professional activity is an important component in the development of a young specialist. The formation of motivational readiness is possible under the condition of a certain social guarantee to the officer from the system of internal affairs bodies and the activation of the process of theory and practice combining during the period of mastering the profession.

The data of the experimental research of the motivational readiness of criminal investigation department officers to professional activity proved the preference of extreme types of activity among professional inclinations. These are the professions related to security and investigative activities, since different situations of an official nature are possible in the activity of law enforcement officers. Inclinations to research activity are also significant. In the hierarchy of motives for choosing a profession by officers of the criminal investigation sector of the Ministry of Internal Affairs, those motives that are significant for the implementation of the chosen professional activity, namely internal individually significant motives and external positive motives, dominate. This proves that law enforcement officers are focused on the profession and strive to work effectively on mastering it in the future, as they consider the chosen profession to be their vocation and want to reveal creatively and express themselves in it.

The attitude of the subjects to labor activity is positive in general. In addition, it was possible to prove that subjects with developed internal individually significant motives for choosing a profession have a higher level of readiness to master the profession of an investigator.

Keywords: *motivation, readiness to professional activity, motivational readiness, activity motives, profession of investigator, criminal investigation department officers.*